

Віктор КОНСТАНТИНОВ,
доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат політичних наук

СХІДНА ЄВРОПА В ПОЛІТИЦІ «ПОЯСУ ТА ШЛЯХУ»: ЧИ Є МІСЦЕ ДЛЯ УКРАЇНИ?

Анотація. У статті розглянуто політику Китаю в Східній та Центральній Європі, утілену в ініціативі «Один пояс, один шлях», та проаналізовано рівень залучення України до співпраці в її межах.

Останніми роками ініціатива «Один пояс, один шлях» – не тільки економічний, а й політичний та безпековий проєкт Китаю. У статті наголошено, що її основна мета – закріплення за Пекіном ролі одного з лідерів у сучасному світі. Визначено основні причини особливої уваги Пекіна до Центральної та Східної Європи. Розкрито умови активізації китайсько-української співпраці.

Ключові слова: ініціатива «Один пояс, один шлях», КНР, Східна Європа, Євросоюз, Україна, політика.

Ініціатива «Один пояс, один шлях» останніми роками стала безумовним флагманом китайської зовнішньополітичної стратегії. Її масштаб, що охоплює не лише всю Євразію, а й Африку, безпрецедентний для Пекіна. Уперше китайська політика прагне комплексно підійти до проблеми посилення свого впливу в багатьох пов'язаних між собою регіонах, зокрема в таких, що розташовані на чималій відстані від самого Китаю. Опора стратегії – економічна міць та фінансові можливості Пекіна, набуті внаслідок кількох десятиліть стрімкого економічного розвитку. Водночас «Пояс і шлях» – не тільки економічний, а й політичний та безпековий проєкт, адже переслідує системну мету – закріплення за Пекіном ролі одного з лідерів у сучасному світі.

Така амбітна ціль зумовлює зацікавленість Пекіна в поширенні власного впливу на якомога більшу кількість країн світу. Зокрема, для КНР дуже важливо забезпечити залежність (або принаймні взаємозалежність) впливових держав – таких, що самі вже мають авторитет на регіональному чи навіть глобальному рівні. Це прагнення надає особливої ваги зусиллям Пекіна в Європі, де чимало економічно потужних та політично значущих країн. Якщо в Азії «Пояс і шлях» переважно спрямовано на закріплення влади над сусідами, якої Китай добувся раніше, то Європа – новий рубіж для зовнішньої політики Пекіна, де утвердження впливу стало нагальним завданням [1]. Європа прибирає дедалі більшої ваги в планах КНР: Пекін уже перетнув ту межу, до якої країни ЄС цікавили його лише як ринок збуту та джерело технологій з інвестиціями. Зростання ролі політичного складника в цій стратегії та початок боротьби зі США за світове лідерство змушують Китай прагнути більшого впливу на європейців, впливу, який зумовить у Європі стратегічний баланс між США та КНР – хоча б завдяки нейтралітету більшості європейців у торговельній війні між двома найпотужнішими економіками сучасності.

Але в Пекіні так само розуміють, що Китай не може ефективно використовувати звичайну стратегію утвердження впливу, відпрацьовану в Азії та Африці, коли йдеться про країни ЄС. Дається взнаки інший рівень економічного, політичного та суспільного розвитку партнерів – Пекін не має великої переваги над ними. У такій ситуації стратегічним плацдармом для поширення впливу серед Старого світу стають Центральна та Східна Європа, нові члени ЄС і країни, що претендують на вступ до об'єднання. Пекін розглядає цей регіон як ключ до внутрішніх європейських політичних процесів та канал впливу на політичні рішення в ЄС. Тому розширення своєї присутності на Сході Європи нині є важливим для Пекіна передусім із політичного аспекту, який стає найвиразнішим у реалізації стратегії «Поясу та шляху» на європейському просторі. Чи може Україна посісти чільне місце в китайській стратегії, чи все-таки зазначена політична домінанта унеможливить для Києва всебічне партнерство з КНР?

Центральна та Східна Європа стали об'єктом особливої уваги Пекіна з низки причин. Найважливіша з них – відносна слабкість державних і політичних інститутів, якщо порівняти зі старими членами Євросоюзу та, відповідно, їх уразливість до фінансових і політичних інструментів поширення впливу. «Купити» прихильність у цих країнах насправді простіше, адже стійкість політичної системи та навіть ступінь законодавчого захисту суспільних інтересів (скажімо, антимонопольне законодавство або екологічні норми) тут поступаються аналогічним параметрам західноєвропейських держав. Це твердження справедливе навіть для нових членів ЄС, а для кандидатів на вступ і поготов.

Як наслідок, країни Центральної та Східної Європи не надто критично ставляться до китайських інвестицій. Необхідність наздоганяти старих членів ЄС – рівень суспільно-економічного розвитку нових членів об'єднання й досі нижчий за середній для Євросоюзу – також збільшує зацікавленість у будь-яких інвестиціях, отже, природа останніх, приховані мотиви інвесторів та можливі побічні ефекти від їх залучення відсуваються на другий план.

До того ж на тлі не таких масштабних економік східноєвропейських держав питома вага китайських інвестицій стає непропорційно великою. Хоча за абсолютними показниками китайські інвестиції в Західній Європі значно потужніші, ніж у Східній, [2], та все ж, якщо порівняти із загальним обсягом іноземних інвестицій, вони набагато більші саме в нових членах ЄС та країнах-кандидатах [3]. І ці показники у регіоні протягом останніх двох років тільки зростають, навіть на тлі зменшення загального обсягу інвестицій із КНР у Євросоюз [4]. Це створює потенціал до перетворення питання китайських інвестицій з переважно економічного на переважно політичне, бо інвестиції з Піднебесної стають дедалі важливішим джерелом у фінансуванні масштабних проектів в окремих країнах Європи.

Зважаючи на приєднання всього європейського простору – передусім Центральної та Східної Європи – до орбіти «Поясу та шляху», перелічені причини слід поповнити ще суто географічними міркуваннями. Адже значення Євросоюзу як ринку збуту для китайських товарів зростає, тому транзит територією східноєвропейських держав набуває дедалі більшої ваги для Пекіна. У країнах регіону транзит відбувається не лише через транспортні коридори суходолом, прокладені в межах «Поясу та шляху», – КНР також активно долучає Східну Європу й до морської компоненти транспортних маршрутів. Приклад: проект залізниці Белград – Будапешт, який, зокрема, має обслуговувати підконтрольний китайцям порт у грецькому Піреї та забезпечувати транспортування вантажів ізвідси в глиб Європи [5].

Пекін ще тільки починає активно розбудовувати співпрацю зі східноєвропейськими державами, але за час, що минув, ці відносини не лише активізувалися, а й устигли помітно змінитися за змістом. Символічним кроком, який відзначив якісне зростання ролі таких держав для Пекіна, стало запровадження формату «16+1». Цей формат виник на початку 2010-х років, коли на тлі наслідків глобальної фінансової кризи, яка помітно вдарила по державах Центральної та Східної Європи, у регіоні радо вітали інвестиції з КНР. Хоча протягом двох-трьох років між політиків та експертів побувала думка про нерезультативність співпраці у форматі «16+1», ситуація з ним неоднозначна. Вочевидь, можна говорити про те, що спроба Пекіна створити політичний механізм узгодження позицій

між КНР та східноєвропейськими партнерами провалилася – а це було одним із важливих завдань для китайської дипломатії, коли вона запроваджувала таку багатосторонню співпрацю.

Водночас сам факт функціонування формату – щорічні саміти «16+1» та численні зустрічі на інших рівнях досі тривають – свідчить про збереження особливої ролі КНР у регіоні та готовність країн Центральної та Східної Європи цю роль визнавати. Бути учасником європейської політики – цим випало пишатися дуже нечисленним державам із-за меж регіону. Окрім того, формат «16+1» залишається важливим для погодження багатосторонніх проєктів КНР у регіоні – як, наприклад, уже зазначена залізниця Белград – Будапешт. Нарешті, під парасолькою цього формату розгорнуто чимало програм наукової, культурної, освітньої співпраці, які є проявом «м'якої сили» Пекіна [6]. Останніми роками саме в такому річищі й розгортається, зокрема в гуманітарному вимірі, кооперація під егідою «Поясу та шляху», до якої залучено країни Центральної та Східної Європи. Якщо врахувати, що такі форми співпраці раніше в регіоні були прерогативою США та західноєвропейських держав, формат «16+1» забезпечив КНР важливим плацдармом у суспільному просторі Центральної та Східної Європи.

Але основним способом проникнення в регіон і утвердження впливу для Китаю залишаються двосторонні відносини. Інвестиції та програми допомоги – це результат двосторонніх домовленостей, і саме вони забезпечують зростання важливості Пекіна як партнера для цілої низки держав на Сході Європи. Навіть після створення формату «16+1» та долучення країн регіону до співпраці в межах «Поясу та шляху» (де не бракує багатосторонніх інститутів), найважливіші інвестиційні угоди Пекін зазвичай готував та укладав у форматі двостороннього діалогу.

З одного боку, Україна не долучена до цієї інтенсивної співпраці. Формальною ознакою нашої відсутності у китайській стратегії в Центральній та Східній Європі є те, що нас не запросили до участі у форматі «16+1». Але з іншого боку, питання, довкола яких зосереджено відносини України та КНР, не відрізняються від таких у відносинах Пекіна з іншими країнами регіону. Окрім цього, тенденція зростання обсягу торгівлі з КНР та збереження рівня інвестицій (хай і на дуже низькому, порівняно до ЄС, рівні) відповідає аналогічним тенденціям саме в Центральній та Східній Європі.

Небажання КНР долучати Україну до формату «16+1» пов'язано лише з одним чинником, щоправда, визначальним для китайської політики в регіоні. Китай прагне отримати можливість впливати на політичні рішення Євросоюзу, мати спроможність здійснювати прямий чи опосередкований тиск на його інститути. Це має відбуватись або завдяки лобістам, із якими Пекін погоджуватиме способи обстоювання своїх інтересів (наприклад, залежні від китайських інвестицій країни на Сході ЄС), або завдяки зацікавленості

цих держав у збереженні курсу ЄС на активну співпрацю з Пекіном. Саме тому найбільшу активність китайської дипломатії в регіоні зосереджено в державах-членах ЄС або в країнах, що претендують на вступ до об'єднання. Україну не розглядають як реальну кандидатку на вступ, отже, із погляду впливу на Євросоюз, вона не становить для Пекіна першорядного інтересу. Адже ні участі в політичних процесах усередині Європейського Союзу, ані впливу на визначення порядку денного комунітарних інститутів у сферах, що цікавлять Пекін, Київ не має та швидко не набуде.

Це й пояснює недостатній рівень залучення України до співпраці в межах ініціативи «Пояс та шлях». Так, у плані дипломатичних зусиль Київ зробив чимало гучних кроків. Україна була однією з перших країн у регіоні, що заявила про підтримку ініціативи. Готовність узяти участь у її реалізації – обов'язковий складник підсумкових заяв, що ними завершують будь-яку українсько-китайську зустріч високого рівня. Між урядами держав було підписано меморандум щодо участі України в реалізації ініціативи, а 2017 року — спільний план дій [7]. Урешті, Україна ще у 2015 році приєдналася до Транскаспійського транспортного коридора (про плани запуслити його вже наступного, 2020, року заявляли українські високопосадовці) [8].

Але поки у форматі «Поясу та шляху» немає жодного затвердженого проекту за участі України. Із деякими застереженнями можна назвати вже зазначений Транскаспійський, адже він потрапив до офіційного переліку проектів-складників «Поясу та шляху», затвердженого на цьогорічному саміті ініціативи. Але його остаточні параметри також поки не визначено й роль у ньому України залишається непевною. Так само з іншими інвестиціями, не пов'язаними з інфраструктурними проектами, які КНР також виділяє під час реалізації ініціативи, – на відміну від сусідніх Білорусі та Молдови, України в планах Пекіна немає.

Головна проблема для України полягає у відокремленні економічного складника «Поясу та шляху» від політичного, що перетворює ініціативу на повноцінну зовнішньополітичну стратегію. Для нас це не просто різні рівні одного міжнародного проекту – це детермінанти, що визначатимуть принципово різні моделі поведінки щодо Китаю та щодо цілої низки інших наших стратегічних партнерів. Отже, залучення України до «Поясу та шляху» матиме далекосяжні політичні наслідки для нашої держави.

Для Китаю політичний складник уже сьогодні провідний, і комплексна співпраця з окремими партнерами в Центральній та Східній Європі це розкриває. Саме там, де Китай бачить можливість використати партнера для розв'язання власних політичних завдань і його готовність виступати адвокатом китайських інтересів (скажімо, як з урядом В. Орбана в Угорщині), Пекін виявляє ініціативу на розгортання всебічного партнерства й залучає партнера до різноманітних спільних проектів.

Щодо України в Пекіна є три політичні застереження. По-перше, ідеться про неспроможність Києва впливати на Євросоюз. Україна не має важелів тиску на ЄС, але сама перебуває під впливом Брюсселя та провідних європейських держав, тому не зможе захищати китайські інтереси всупереч позиції об'єднання. Однак в умовах загострення суперечностей між КНР та Євросоюзом, коли в Європі почали ставитися з недовірою навіть до економічної експансії Пекіна в Старому світі [9], у китайської дипломатії виникає інша можливість – посилити роботу зі східними сусідами ЄС, вступити з Брюсселем у конкуренцію за контроль над цими державами й у такий спосіб тиснути на Євросоюз у зоні його першорядних політичних інтересів.

По-друге, Китай зробив ставку на Росію, що зумовлює проросійську позицію Пекіна в багатьох питаннях українсько-російських конфронтацій. По-третє, Україна занадто залежна від США, тому в Пекіні розглядають Київ передусім як союзника Вашингтона, що суттєво обмежує ступінь довіри до України з боку керівництва КНР. І поміж цих чинників саме американський визначає для України перспективи відносин із Піднебесною. Адже вихід Пекіна на авансцену світової політики та відкрита боротьба за лідерство саме зараз відбуваються на тлі конфлікту зі США. До них значною мірою спричинилася жорстка позиція адміністрації Д. Трампа щодо КНР.

Це означає, що тісна політична співпраця з Китаєм, яка вже зараз є для Пекіна невіднятним складником залучення пріоритетних країн до взаємодії в межах «Поясу та шляху», для Києва може перетворитися на вкрай небажану ситуацію, коли під загрозою опиняться партнерські відносини не тільки з країнами ЄС, а й зі США. Що такий сценарій можливий, наочно демонструє ситуація з відносинами Києва та Пекіна у військово-технічній сфері, зокрема реакція США на намір китайських компаній придбати український завод «Мотор Січ». Заяви американських високопосадовців, що застерігають Київ від кроків назустріч Пекіну в цій сфері, чітко вказують, що тісна співпраця одразу з обома сторонами центрального в сучасній світовій політиці конфлікту неможлива.

Інша справа – суто економічне партнерство з КНР, яке охоплює великі інфраструктурні проекти «Поясу та шляху». Така можливість – з урахуванням позиції союзників – не просто припустима, а й бажана для української економіки. Політичні ризики будуть порівняно невеликі, якщо уникати співпраці з Китаєм у тих стратегічних сферах, що можуть зашкодити інтересам США та ЄС. З іншого боку, Україні також треба деполітизувати діалог із Пекіном. Критерій, що його ми зазвичай застосовуємо у відносинах з іншими державами – підтримка нашої позиції в протистоянні з Росією, – не працює у випадку з КНР. Китай закріпив статус-кво щодо цього питання, і в його позиції нас задовольняє послідовна підтримка територі-

альної цілісності України. Натомість прагнення змінити позицію Пекіна на проукраїнську в поточних глобальних умовах є нереалістичним і може негативно вплинути на якість діалогу з Піднебесною.

Але брак політичної зацікавленості Києвом із боку Пекіна означає, що ініціаторкою будь-яких великих проєктів, а також стороною, яка стане проробляти їх деталі, має бути Україна. Лише конструктивна ініціатива з боку Києва уможливить використання переваг ініціативи «Пояс і шлях», навіть в умовах суттєвих зовнішньополітичних обмежень.

1. China's Marshall Plan // Bloomberg. – August 6, 2016. – Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-08-07/china-s-marshall-plan>
2. Chinese Investment in Europe. A Country-Level Approach / ed. by J. Seaman, M. Huotari, M. Otero-Iglesias. – Paris: IFRI, 2017. – Available at: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/etnc_reports_2017_final_20dec2017.pdf
3. *Matura T.* China-CEE Trade, Investment and Politics // *Europe-Asia Studies*. – 2019. – № 71(3). – P. 1–20.
4. Chinese FDI into North America and Europe in 2018 Falls 73% to Six-Year Low of \$30 Billion. – Baker McKenzie, January 14, 2019. – Available at: <https://www.bakermckenzie.com/en/newsroom/2019/01/chinese-fdi>
5. EBRD: 1 bln euro for China's Projects in Western Balkans // ANSamed. – May 31, 2016. – Available at: http://www.ansamed.info/ansamed/en/news/sections/economics/2016/05/31/ebrd-1-bln-euro-for-chinas-projects-in-western-balkans_6b637f4a-7d03-445a-bec4-e47b2fd4d37e.html
6. *Ishmael L.* Soft Power & Global Ambition: The Case of China's Growing Reach in Europe // *Harvard Environmental Law Review*. – #43(1), 2019. – P. 201.
7. Китай опоясує світ. І надає Україні шанс [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 03.05.2019. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2693197-kitaj-opoasue-svit-i-nadae-ukraini-sans.html>
8. Україна, Грузія й Азербайджан запускають залізничний маршрут з Китаю до Європи [Електронний ресурс] // *finance.ua* – 01.06.2019. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/450146/ukrayina-gruziya-j-azerbajdzhan-zapustyat-zaliznychnyj-marshrut-z-kytayu-do-yevropy>
9. EU-China – A strategic outlook: European Commission and HR/VP contribution to the European Council. – 12 March 2019. – Available at: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>

Viktor KONSTANTYNOV,
*Associate Professor of the Department
of International Relations and Foreign Policy
of the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ph.D. in Political Science*

EASTERN EUROPE IN THE POLICY OF BELT AND ROAD: IS THERE A PLACE FOR UKRAINE?

Abstract. The article examines China's policy in Eastern Europe within the framework of the 'Belt and Road Initiative (BRI)'. The level of Ukraine's involvement in the cooperation within the framework of this initiative and China's policy in general is analysed.

It is stressed that in recent years, the 'Belt and Road' Initiative is not only economic but also political and security project of China. The main purpose of the initiative is to consolidate the role of Beijing as one of the leaders in the modern world.

It is noted that Europe is becoming increasingly important in China's foreign policy. However, in this region, it cannot use the usual strategy of wielding its influence, worked out in Asia and Africa. Therefore, Central and Eastern Europe, new EU members and candidate countries are considered as objects for spreading Chinese influence in the Old World.

The article identifies the principal reasons for Beijing's particular attention to Central and Eastern Europe. The main one is the relative weakness of state and political institutions and their vulnerability to financial and political instruments of the spread of Chinese influence. Also, the importance of the European Union as a market for Chinese goods continues to grow, therefore making the transit through the territory of the Eastern European countries increasingly important for Beijing. The significance of the '16+1' format on the formation of a specific role of China in the region is considered.

It is argued that the formal ground of the absence of Ukraine in the Chinese strategy in Central and Eastern Europe is that our state is not involved in the '16+1' format. However, bilateral relations with Ukraine do not differ from those with Central and Eastern European countries. An important factor is the lack of Ukraine's influence on political decisions of the EU, which is the main criterion for China. This accounts for the insufficient level of Ukraine's involvement in the cooperation within the framework of the 'Belt and Road' Initiative.

Keywords. 'Belt and Road' Initiative, the People's Republic of China, Eastern Europe, European Union, Ukraine, politics.